POETINS OORLOGEN

Mark Galeotti

POETINS OORLOGEN

Van Tsjetsjenië tot Oekraïne

Vertaald door Mario Molegraaf

2023 Prometheus Amsterdam

Deze vertaling is tot stand gekomen in samenwerking met Osprey Publishing, deel van Bloomsbury Publishing Plc.

De uitgever heeft getracht alle rechthebbenden te achterhalen. Aan hen die desondanks menen aanspraak te kunnen maken op enig recht, wordt verzocht contact op te nemen met Uitgeverij Prometheus, Postbus 1662, 1000 BR Amsterdam.

Oorspronkelijke titel *Putin's Wars*
© 2022 Mark Galeotti
© 2023 Nederlandse vertaling Uitgeverij Prometheus en Mario Molegraaf
Omslag DPS Design & Prepress Studio naar een ontwerp van Stewart Larking/Osprey Publishing
Foto omslag Laski Diffusion/Liaison/Getty Images
Foto auteur Mark Galeotti
Kaarten www.boundford.com
Zetwerk Mat-Zet bv, Huizen
www.uitgeverijprometheus.nl
ISBN 978 90 446 5338 0

Opgedragen aan alle duizenden Russen die de neus ophaalden voor de Kremlinpropaganda, zich niets aantrokken van de Kremlinrepressie en protesteerden tegen de invasie van Oekraïne.

Hoofdpersonen

Bortnikov, Aleksandr: directeur van de Federale Veiligheidsdienst van de Russische Federatie sinds 2008, een loyale aanhanger van Poetin en volgeling van Patroesjev.

Doedajev, Dzjochar: de Sovjetluchtmachtgeneraal die de eerste president van Tsjetsjenië werd bij het uitroepen van de onafhankelijkheid (1981-1986), hij ging eerst voor in een gangsterachtige overname van de republiek en vervolgens in een bloedige oorlog met Moskou, voor hij omkwam door Russische raketten.

Gerasimov, generaal Valeri: chef van de Generale Staf sinds 2012, de langstzittende functionaris in deze rol sinds de Sovjettijd. Een harde tankofficier en een effectieve, sterke steunpilaar van minister Sjojgoe. In januari 2023 werd hij benoemd tot commandant van de invasiemacht in Oekraïne.

Girkin, Igor: bekend onder zijn nom de guerre 'Strelkov', 'Schutter', een nationalistische ex-FSB-officier die graag veldslagen naspeelt. Hij had in 2014 een cruciale rol bij het beginnen van het Donbasconflict.

Gorbatsjov, Michail: laatste secretaris-generaal van de Communistische Partij van de Sovjet-Unie (1985-1991), eerste en laatste gekozen president van de Sovjet-Unie (1988-1991), de man die hoopte de USSR te hervormen maar uiteindelijk zorgde voor het uiteenvallen daarvan.

Gratsjov, generaal Pavel: ontegenzeggelijk een dappere para en veteraan uit de Afghaanse Oorlog, ongeschikt als Jeltsins eerste minister van Defensie (1992-1996), met name kreeg hij kritiek voor zijn onbeholpen aanpak van de Eerste Tsjetsjeense Oorlog.

Ivanov, Sergej: de hoffelijke maar havikachtige KGB'er afdeling buitenland, die Poetins minister van Defensie werd, vicepremier, stafchef en vervolgens vermoedelijke opvolger, tot hij blijkbaar door de dood van zijn oudste zoon in 2014 anders over zijn prioriteiten ging denken. (Hij werd de Speciale Presidentiële Vertegenwoordiger voor Milieu, Ecologie en Transport, en naar verluidt is hij er vooral trots op dat hij het uitsterven van de Siberische tijger wist te voorkomen.)

Jazov, maarschalk Dmitri: Sovjetminister van Defensie (1987-1991), die over het afbouwen van de Sovjettroepen in Afghanistan en Midden-Europa ging, maar bezwaar had tegen het hervormen van de USSR en zich aansloot bij de Augustusstaatsgreep uit 1991, waarna hij werd ontslagen en gevangengezet.

Jeltsin, Boris: een functionaris van de Communistische Partij die in een anti-Partijradicaal veranderde. Op allerlei manieren dwong hij Gorbatsjov de USSR sneller te ontbinden dan diens bedoeling was. Hij bereikte meer als politieke oproerkraaier dan als natiebouwer, en had beneveld door drank de leiding tijdens een decennium van bijna-anarchie, tot hij in 1999 de macht overdroeg aan Poetin.

Kadyrov, Ramzan: de excentrieke en autoritaire krijgsheer die de Republiek Tsjetsjenië als een persoonlijk leengoed leidt, ook al zweert hij eeuwig loyaal te zijn aan Poetin.

Krjoetsjkov, Vladimir: sinistere maar slimme laatste leider van de KGB, die zich tegen Gorbatsjov keerde toen deze koos voor het hervormen in plaats van het in stand houden van de oude USSR en de communistische eenpartijstaat, maar toch niet slim genoeg bleek voor het plegen van een staatsgreep.

Lavrov, Sergej: de langstzittende (2004-) minister van Buitenlandse Zaken van Rusland, vroeger een legende in diplomatieke kringen, maar vanaf 2014 steeds meer genegeerd en met de treurige taak belast het onverdedigbare te verdedigen en de diplomatieke rommel op te ruimen die anderen hebben gemaakt.

Lebed, generaal Aleksandr: grof besnaarde paracommandant die de veiligheidschef van Jeltsin werd, maar het al snel met hem aan de stok kreeg omdat hij nooit begreep wanneer hij zijn gemak moest houden.

Makrov, generaal Nikolaj: zeer competente chef van de generale staf (2007-2012), de architect van de latere militaire hervormingen die werden doorgevoerd door Sjojgoe en Gerasimov.

Maschadov, Aslan: een briljante Tsjetsjeense rebellencommandant en een mislukte politieke leider, een fatsoenlijke man die klem zit tussen een revanchistisch Rusland en jihadisten in eigen land.

Medvedev, Dmitri: hoorde bij de voormalige groep van Sobtsjak, de burgemeester van Sint-Petersburg, de groep die Poetin erbij haalde. Medvedev was diens stafchef en vervolgens tussen 2008 en 2012 stand-inpresident terwijl Poetin in feite heerste als premier. Vervolgens was hij premier onder Poetin tot 2020, toen hij een nutteloos baantje kreeg als vicevoorzitter van de Veiligheidsraad. Algemeen gezien als een vroegere liberaal en lichtgewicht.

Misjoestin, Michail: de opvolger van Medvedev als premier, een technocratische manager die meent dat centralisatie, automatisering en big data het efficiënt besturen van Rusland mogelijk maken – eindelijk.

Patroesjev, Nikolaj: ascetische KGB-oudgediende en misschien de toonaangevende havik in de inner circle van Poetin. Patroesjev, secretaris van de Veiligheidsraad sinds 2008, is in de praktijk de adviseur nationale veiligheid en heeft sinds 2014 een sleutelrol gespeeld bij elk belangrijk besluit op het gebied van buitenlands beleid.

Poego, Boriss: in Litouwen geboren, volger van de harde lijn. Minister van Binnenlandse Zaken die een belangrijke rol speelde bij de Augustusstaatsgreep in 1991 en zichzelf doodschoot toen die mislukte.

Poetin, Vladimir: 'Het Lichaam' in het taaltje van het presidentiële bureau, de ultieme beslisser, maar ook iemand die zijn ondergeschikten graag dingen laat bedenken die hij dan goedkeurt of afwijst. Blijft campagne voeren om zijn positie te behouden (in theorie kan hij tot 2036 blijven zitten) en Rusland weer een grootmacht te maken.

Roetskoj, Aleksandr: een piloot en onderscheiden held uit de Afghaanse Oorlog, die een tijd de vicepresident van Jeltsin was, tot hij in 1993 op spectaculaire wijze met hem brak.

Serdjoekov, Anatoli: 'De meubelverkoper', de belastingambtenaar die tussen 2007 en 2012 minister van Defensie was en zich enorm impopulair maakte bij de legerleiding door het afdwingen van noodzakelijke maar lastige hervormingen bij dit zeer conservatieve instituut.

Sergejev, maarschalk Igor: de vroegere bevelhebber van de Strategische Raket Strijdkrachten en vervolgens van 1997 tot 2001 minister van Defensie. Zijn ambtsperiode is allerminst gedenkwaardig.

Sjojgoe, Sergej: een van de populairste en machtigste figuren in de Russische politiek. Hij was eerst minister van Noodsituaties en gouverneur van de regio Moskou, in 2012 werd hij minister van Defensie en onder hem was er een periode van verdere militaire modernisering en eveneens van nooit vertoonde activiteit. Maar aan zijn onstuitbare opmars komt mogelijk een einde door de invasie in 2022 van Oekraïne.

Zolotov, generaal Viktor: 'Poetins dobermann', de voormalige KGB-lijfwacht die hoofd werd van de Presidentiële Veiligheidsdienst (2000-2013) en vervolgens het eerste hoofd van de Nationale Garde (2016-). Gezien als iemand die loyaliteit aan de baas belangrijker vindt dan gezeur over rechtmatigheid.

1 Inleiding

De jaarlijkse parade op de Dag van de Overwinning over het Rode Plein zegt erg veel over hoe oorlog en het leger worden gezien door het Kremlin én door de Russische bevolking. Hoewel er ruimte is voor plechtigheid en bespiegeling in de algemene herdenking van de misschien 27 miljoen Sovjets die stierven (14 miljoen van hen Russisch) in wat zij de Grote Vaderlandse Oorlog noemen – de Tweede Wereldoorlog –, is de parade zelf een onverholen viering van triomf en militaire macht. Duizenden soldaten in het gelid uiten de traditionele *Ura*-kreet, de nieuwste militaire spullen rammelen over de kasseien, het 'Overwinnings Banier' (of in ieder geval een getrouwe kopie van de oorspronkelijke rode vlag die in Berlijn door de 150e Infanterie Divisie werd gehesen) wordt heel het Rode Plein over gedragen door een erewacht van het Moskouse Commandantsregiment Vlaggen en Eerbetoon terwijl 'Heilige Oorlog' werd gespeeld:

> Sta op, gij machtig moederland,
> Sta op voor Heilige Oorlog
> Om de kwaadaardige fascistische hordes te verpletteren,
> Verenig en drijf ze terug.

Buitenlandse hoogwaardigheidsbeklederS en ambassadeurs worden uitgenodigd om zich aan te sluiten bij de toekijkende menigte, vanaf bondgenoten uit de oorlog tot en met moderne geopolitieke fellowtravellers. Alleen zijn ze er niet om deel te nemen maar om te getuigen, aangezien dit bijna twee decennia de show van Vladimir Poetin is geweest. Hij kreeg slechts een minimale opleiding als reserve aan de universiteit, en vervolgens kon hij onder zijn dienstplicht uit door te gaan werken voor de Sovjetveiligheids- en -inlichtingendienst (KGB), maar desondanks heeft hij er alles aan gedaan zich te verbinden met de krijgsglorie van zijn land. Het fotomoment van Poetin die in de cockpit van een straaljager zit, een nieuw geweer optilt of in een tank rijdt, is een cliché geworden (en ook het onderwerp van heel wat

pijnlijk hielenlikkende kalenders). Zo is ook het voorgaan bij *Dyen Pobedy*, Dag van de Overwinning, een niet te missen kans om zich niet alleen met triomf te verbinden, maar ook met een specifiek Russische triomf.

De Russische Grote Vaderlandse Oorlog duurde van 1941 tot 1945, en begon met de nazi-invasie van de Sovjet-Unie, niet met de invasie van Polen in 1939 (Stalin beet immers zelf gelijktijdig ook een stukje van deze traditionele vijand af), en niet eens met de bezetting van Frankrijk. De overwinning wordt verder op 9 mei gevierd, niet op 8 mei, zoals elders. Dit is niet, zoals sommigen beweerden, een dwarse verklaring van onafhankelijkheid, maar gewoon een gevolg van andere tijdzones: op het moment dat het definitieve vredesverdrag werd gesloten, was het in Moskou de volgende ochtend.

Maar er is ook iets specifiekers aan de Dag van de Overwinning, namelijk de mate waarin die nog werkelijk een nationale gebeurtenis is. De luchten zijn bijna altijd blauw (niet in de laatste plaats dankzij de Russische luchtmacht, die potentiële regenwolken met droogijs bestrooit om ze te laten neerslaan voor de dag begint), en uit luidsprekers in de stad schallen patriottische deuntjes. Koppels lopen door de straten met bij elkaar passende *pilotkas*, de kenmerkende kaki pet van het Rode Leger, en kinderen overhandigen bloemen aan veteranen, met borsten die rammelen en glimmen door hun oude medailles. Natuurlijk doet het Kremlin er alles aan om deze uiting van nostalgisch patriottisme aan te wakkeren en aan te moedigen, vanaf de enorme muurschilderingen die generaals uit het verleden verheerlijken tot en met het overnemen en vervolgens opnieuw beginnen met de beweging van het 'Onsterfelijke Regiment' waarin mensen marcheren met de zwart-witfoto van een gesneuveld familielid. Maar dit is niet zomaar een leeg, door de staat opgelegd ritueel. Mensen strikken niet omdat Poetin hun dat voorhoudt het zwart-oranje lint van St. Joris, symbool van het militaire succes van Rusland, aan de achteruitkijkspiegels van hun auto's, maar omdat ze dat willen.

Min of meer hetzelfde geldt voor de militaristische en patriottische T-shirts die je kunt krijgen in kiosken her in de stad of, als u op de chique toer wilt, de te dure Leger Winkels zoals die – ik kan er niet onderuit aan middenstandstrollen te denken – pal tegenover de Amerikaanse ambassade aan Novinsky Boulevard. (Mijn favoriete Leger Winkel heeft vóór een foto van Sergej Lavrov, minister van Buitenlandse Zaken, en achter eentje van Sergej Sjojgoe, met de tekst 'Als je niet met Lavrov wilt praten... krijg je met Sjojgoe te maken.') De wijze waarop cynische staatspropaganda en oprecht volksenthousiasme wat betreft leger en oorlogen van de natie samenvallen, is opvallend, kenmerkend en soms verontrustend.

Legertje spelen

Zoals veel mensen ben ik nooit echt de innerlijke jongen van negen kwijtgeraakt die vreugde voelt bij de aanblik van gewapende soldaten die dicht op elkaar marcheren, of het gerammel en gepiep van langwerpige hompen metaal waaruit moderne oorlogsmachines bestaan. Voor een groot deel komt dit waarschijnlijk omdat we nooit tijdens een oorlog met ze te maken hebben gehad. Een van de beste manieren om heimelijk een voorproefje van de oorlogsmachines te krijgen is om een plaatsje te veroveren aan Tverskaya, een van de grote rondwegen van Moskou, tijdens een *repetitsiya*, een van de repetities in de week voor de eigenlijke parade. De gloednieuwe T-14 Armata-tank, met de onbemande geschutskoepel; ondersteunende gevechtsvoertuigen voor de BMPT Terminator-tank, vol rakethouders en met een snelvuurkanon; blokkerige Ural Typhoon vrachtauto's voor troepen in bleekgrijze Nationale Garde kleuren – er zijn volop spullen te zien. Maar ook te zien is de gelijkekansenaard van het publiek. Jonge vrouwen gekleed voor een avondje uit maken selfies voor gemechaniseerde artillerie eer ze naar de bar gaan. Gepensioneerden leunen op de metalen hekken die door de politie langs de weg zijn neergezet en kijken welwillend naar BMP-2-infanteriegevechtsvoertuigen die in de rij staan. Heel jonge meisjes verdringen zich even gretig als hun mannelijke tegenhangers voor al het materiaal. Leuk voor het hele gezin?

Het werd me ook duidelijk dat oorlog en strijders het Russische volk nog na aan het hart liggen toen ik, met dank aan niets minder dan HBO Sports, de finale bijwoonde van de Tank Biathlon tijdens de Internationale Leger Spelen van 2018. Deze Spelen, als de 'militaire Olympische Spelen' aangeduid, zijn in 2015 door Rusland opgezet, en er zijn uiteindelijk meer dan dertig landen gaan meedoen aan wedstrijden ter land, ter zee en in de lucht, vanaf vliegen met drones tot en met hondentraining. Zoals ik destijds schreef: 'Deze succesvolle mengeling door Rusland van sport, oorlogvoering, soft power en spektakel is een vorm van publiek vermaak met een hoog octaangehalte.'[1] Bijvoorbeeld in de biatlonfinale raceten teams uit Rusland, China, Wit-Rusland en Kazachstan met T-72B3-tanks (behalve de Chinezen, die hun eigen equivalent, de Type 96, hadden meegebracht) over een parcours, ze gingen door waterhindernissen en bliezen met hun 125 mm-kanonnen doelen op. Een opgewonden commentator leverde de voice-over en het publiek kon op grote schermen tegenover de tribunes close-upbeelden bekijken van de acties verder weg. Net als gesponsorde raceauto's was de

Russische tank zelfs voorzien van het logo van Uralvagonzavod, de fabrikant ervan.

Vanuit het oogpunt van de staat is dit een oefening in militaire soft power, het samenbrengen van voormalige en potentiële toekomstige bondgenoten, van India tot en met Israël. Het is ook een soort showroom voorafgaand aan de serieuze wapenhandel. Maar het is een enorme oefening in militaire public relations. Zonder het oorverdovende gebrul van de tankmotoren wordt het Alabino-oefenterrein gedurende het evenement tot een soort militair attractiepark omgebouwd. Er zijn niet alleen tanks waar je overheen kunt klauteren en demonstraties die je kunt volgen. Kinderen staan in de rij voor de kans met een AK-74-aanvalsgeweer te schieten, terwijl hun trotse ouders foto's maken om naar opa te sturen. Er zijn souvenirs te koop in de Voentorg PX-kraampjes, en daarna kan de familie koers zetten naar de grote olijfgrijze messtenten – beslist een van de zeldzame keren dat mensen flink betalen voor het voorrecht van de Russische leger-*kasha* (boekweitpap) en stoofpot te smullen.

Rusland en oorlog

Alle naties zijn uiteindelijk tot op zekere hoogte gevormd door oorlogen – niet alleen door oorlogen te voeren maar ook door het belastingstelsel op te bouwen om ze te betalen – maar dit geldt wel heel duidelijk voor Rusland, een land zonder natuurlijke grenzen, gelegen op het kruispunt van Europa en Azië. Zelfs de oorsprong van wat op den duur Rusland zou worden ligt in invasie, met de komst van Viking (Varjagen)-veroveraars in de negende eeuw, en sindsdien zijn de bewoners het doelwit geweest van alle opkomende militaire machten uit alle tijden: de Mongolen in de dertiende eeuw, de Duitse Orde, Polen of Zweden in respectievelijk de dertiende, zeventiende en achttiende eeuw, Napoleon in de negentiende eeuw en Hitler in de twintigste. Maar de Russen hebben zich niet alleen verdedigd. De grenzen van hun natie in de verschillende gedaantes – Moskovië, tsaristisch Rusland, de Sovjet-Unie en tegenwoordig de Russische Federatie – zijn voor een groot deel getrokken door oorlogen, producten van de balans tussen de mogelijkheden en wensen van Rusland om uit te breiden, en de bereidheid en kracht van buren om weerstand te bieden.

Oorlogen hebben ook de mythen van Rusland gevormd, de verhalen over het land. Toen prins Dmitri van Moskou in 1380 op het Koelikovoveld de Tataars-Mongoolse Gouden Horde versloeg, was dat een indrukwekkend

staaltje krijgskunde, maar allerminst zo'n keerpunt als men later zou beweren. Twee jaar later zou immers een Leger van de Gouden Horde Moskou innemen en plunderen, en Dmitri dwingen weer trouw te zweren aan de Khans. Het zou nog een eeuw duren eer de Russen bevrijd waren van het zogeheten 'Mongoolse Juk'. Toch kon Dmitri het als een triomf voorstellen en vervolgens werd het gemythologiseerd als bewijs van een fundamentele boodschap die Vladimir Poetin later zou omarmen: dat toen de Russen verdeeld waren ze een prooi vormden, maar ze onverslaanbaar waren toen ze zich verenigden.[2]

Het succes van de 'Volks Milities' die in 1612 troepen van het Pools-Litouwse Gemenebest uit Rusland verdreven, werd gekaapt door de nieuwe Romanov-dynastie om hun patriottische geloofsbrieven op te poetsen (ook al hadden ze flink met de indringers gecollaboreerd). De nederlaag van de Fransen in 1812 – in wat de Russen niet de Napoleontische Oorlog noemen maar de 'Vaderlandse Oorlog' – was niet alleen een casestudy in de waarde van strategische diepte, maar werd een smoes om de volgende vijftig jaar binnenlandse hervormingen uit de weg te gaan.[3] De nederlaag op de Krim dwong bij het regime het begin van hervormingen af,[4] maar pas een volgende nederlaag, in de Russisch-Japanse Oorlog van 1904-1905, liet het tsarisme op zijn grondvesten schudden:[5] men zag de nederlaag als een symbool van een bredere malaise van achterlijkheid en incompetentie in het rijk. De rampspoed die de Eerste Wereldoorlog Rusland bracht, haalde uiteindelijk een dynastie neer die drie eeuwen had standgehouden. Andersom consolideerde het heldhaftige verhaal van volhouden en vervolgens overwinnen gedurende de Grote Vaderlandse Oorlog de status van de Sovjet-Unie als supermacht, en verleende de brute stalinistische politiestaat in eigen land een legitimiteit die men tot dan toe had gemist.

Het kon alleen maar bergafwaarts gaan, en achteraf gezien was dat inderdaad de weg die de Sovjet-Unie insloeg. O ja, men kon vreedzame uitingen van protest verpletteren in de nieuwe bezittingen van het rijk: Oost-Duitsland in 1953, Hongarije in 1956, Tsjecho-Slowakije in 1968. Maar hoe angstig alles ook leek in de harde confrontatie in het Europa van de Koude Oorlog, het Rode Leger kwam het dichtst bij het voeren van een oorlog bij een zeven maanden durend niet-verklaard grensconflict met China in 1969, in feite voor een groot deel door Grens Troepen uitgevochten. Maar in 1979 trad de Sovjet-Unie, toen al in wat een definitieve neergang bleek, in de voetsporen van Alexander de Grote en het Britse Rijk: men ging naar Afghanistan (zoals de Verenigde Staten later zouden demonstreren lijkt dit inderdaad een even

onweerstaanbare als onbezonnen verleiding). Een commandoactie volgens het boekje om de hoofdstad, Kabul, in te nemen, en de grillige Afghaanse dictator Hafizullah Amin af te zetten,[6] vormde het begin van wat een pijnlijke en lastige oorlog zou blijken. De Sovjets verloren nooit op het slagveld, maar konden ook niet winnen van de rebellen.[7] Tien jaar later erkende een nieuwe Sovjetleider, Michail Gorbatsjov, de nederlaag en liet de jongens naar huis komen.

De nederlaag in Afghanistan – een relatief beperkte oorlog, hoe bruut ook, die ongeveer 15.000 Sovjetlevens eiste in tien jaar tijd, heel weinig in vergelijking met het aantal doden op de wegen in het land* – was op zichzelf geen reden voor het instorten van de Sovjet-Unie, maar was wel bijna een metafoor voor de redenen achter de val. Een natie met een economie die steeds verder achteropraakte bij die van het Westen; een bewind van oude mannen die geen voeling hadden met wat er gaande was in hun eigen land, laat staan buiten de eigen grenzen; uitgehold door corruptie, cynisme, alcoholisme en apathie. Ik herinner me een gesprek met een Oekraïense *afganets* – een van de veteranen uit de oorlog – die nog geen jaar terug was. Hij vertelde verhalen over officieren die louter als excuus om te plunderen aanvallen op Afghaanse dorpen begonnen, over soldaten die wapens voor hasj verkochten, van politieke officieren die je overdag de les lazen dat je er was om de legitieme regering te helpen tegen door de vs gesteunde huurlingen, en 's avonds de fles rond lieten gaan en even bitter als alle manschappen de leiding in het Kremlin vervloekten. Later, toen deze afganets thuiskwam, kreeg hij weer te maken met in de rij staan voor eten, loze beloften over een nieuwe flat, en triomfalistisch nieuws op tv dat Sovjetoverwinningen door een opgetogen Afghaanse bevolking werden gevierd. Geen wonder dat hij desillusie verruilde voor nationalisme, en betrokken raakte bij het anti-Sovjetactivisme dat snel zou bijdragen aan de geboorte van een onafhankelijk Oekraïne.

Vervolgens, eind 1991, tekende president Gorbatsjov, na mijnwerkersstakingen en interetnische onrust, een mislukte staatsgreep door hardliners en onafhankelijkheidsverklaringen van vele van de staten die de Unie van Socialistische Sovjet-Unie Republieken vormden, zijn laatste decreet, het ontbinden van de Unie. Rusland was eigen baas, maar in een afbrokkelend huis en in een lastige buurt. De jaren negentig waren, zoals in deel 1 zal wor-

* In de jaren tachtig overleden elk jaar zo'n veertigduizend Sovjets direct of indirect door verkeersongelukken.

den besproken, voor een groot deel een tijd van chaos en crisis. Post-Sovjet Eurazië kampte met grensgeschillen, geweld tussen bevolkingsgroepen en een vrije val van de economie. Het Russische leger, in de greep van gebrek aan discipline, criminaliteit en demoralisatie, wist niet eens een opstand in Tsjetsjenië (in het noorden van de Kaukasus) te onderdrukken, met een bevolking van ongeveer een honderdste van de Russische Federatie.[8] Internationaal zag men de voormalige grootmacht als een groot probleem, van gering belang, behalve wanneer het ging om het gebrekkig beveiligde nucleaire arsenaal of de grillige buitenlandse politiek van de eerste president Boris Jeltsin.

Poetin

Het is misschien geen verrassing dat toen Jeltsin werd vervangen door Poetin, deze zeer vastbesloten was iets aan dit alles te doen, en zoals in deel 2 is te lezen, begon hij snel met de wederopbouw van het leger, dat hij een Tweede Tsjetsjeense Oorlog in stuurde, waarbij men de rebellen uiteindelijk onderwierp met een mengeling van buitensporige vuurkracht en de inzet van loyale Tsjetsjenen.

Maar de hoop op een pragmatische positieve relatie met het Westen – hij opperde zelfs het idee dat Rusland tot de NAVO zou toetreden – verzuurde al snel (zie deel 3). Steeds meer zou Poetin de militaire kracht van Rusland niet alleen zien als een garantie voor nationale veiligheid, maar ook als iets waardoor het land weer een geloofwaardige internationale macht zou worden. Hij voerde zijn campagne op om de militaire middelen van Rusland nieuw leven in te blazen, dankzij overvloedige inkomsten uit olie en gas (zie deel 4).

Toch was het Kremlin zich er terdege van bewust dat zelfs na herbewapening de Russische militaire kracht niet opgewassen was tegen de NAVO, en dat een open conflict altijd rampzalig en zelfdestructief zou zijn. Vandaar, zoals besproken in deel 5, de opkomst van nieuwe vormen van oorlogvoering, vaak heimelijk en indirect, uitgevochten met cyberaanvallen, desinformatie, moorden en huurlingen. Deze middelen zijn in meer of mindere mate ingezet in de vele conflicten waarin Rusland sindsdien betrokken is geraakt, vanaf de vijfdaagse oorlog in Georgië in 2008, de annexatie van de Krim in 2014, interventies in Syrië en elders, tot en met uiteindelijk de invasie van Oekraïne in 2022.

Desondanks heeft Rusland onder Poetin – en zijn opvolger, wie en wan-

neer ook – nog steeds met grote problemen te kampen. Zoals in hoofdstuk 28 wordt besproken, variëren die van de bijna onvermijdelijkheid van hernieuwde conflicten in de noordelijke Kaukasus tot groeiende rivaliteit in de landen die men ziet als het 'Nabije Buitenland', de invloedssfeer. En vooral: zal een opkomend China, tot nu toe in het openbaar geprezen als een grote bondgenoot, een bedreiging worden? Of misschien is de echte vraag wannéér het zover is. Hoe dan ook, Poetin – een man die duidelijk denkt aan zijn plaats in de geschiedenis – heeft, zoals menig prins of tsaar voor hem, zich tot militaire macht en oorlogvoering gewend als een cruciaal instrument: niet alleen om de positie van zijn land in de wereld te herstellen, maar ook om een nationale mythe van trots, glorie en succes te herbouwen. Hij is druk bezig een verhaal te herscheppen van de evolutie van Rusland door de eeuwen heen, waarbij de lessen worden benadrukt die zijn belangen dienen, dat de wereld een gevaarlijk oord is, dat Russen verenigd en gedisciplineerd moeten blijven, dat zwak overkomen aanvallen uitlokt, en dat, zoals de gedenkwaardige woorden van tsaar Alexander III luidden, Rusland slechts twee bondgenoten heeft, het leger en de marine.

En toch blijkt uit opiniepeilingen dat de Russen zelf niet overtuigd lijken. Ze waren er misschien opgetogen over dat de Krim weer onder Russische zeggenschap kwam, maar ze waren sceptisch over de onverklaarde oorlog in de Oekraïense Donbas die volgde en tot de invasie van 2022 leidde.[9] Ook zijn ze lauw over de inzet in Syrië, hoezeer de staatsmedia die ook hypen als een succesvolle moderne 'techno-oorlog'. De meeste mensen vinden gewoon niet dat Rusland militair wordt bedreigd, ook niet nu de propagandamachine van het Kremlin met allerlei verschrikkelijke verhalen komt over westerse complotten en dreigende gevaren. Maar de krijgsmacht is een symbool van nationale trots en macht, en hoewel je niet alle oorlogen van Poetin als overwinningen kunt zien, lijkt een pacifistische wending onwaarschijnlijk onder Poetin – of onder zijn uiteindelijke opvolger, wie dat ook wordt.

Dit werd heel duidelijk in februari 2022, toen Poetin een grootschalige invasie van Oekraïne begon. In die fase was het manuscript van dit boek voltooid, maar het was onmogelijk om aan deze uitzonderlijke escalatie in zijn oorlogszucht en lef voorbij te gaan. Het grootste deel van de tekst is in het licht hiervan enigszins aangepast en er werd een nieuw hoofdstuk toegevoegd om de situatie in juni 2022 weer te geven.